

riječ je o ambicioznom pokušaju koji bi – da je uspješno realiziran – doveo gotovo cijeli prostor današnje Hrvatske (ali i šire) pod jedinstvenu crkvenu vlast. Ishodi ovakve reforme crkvene organizacije mogu biti tek poticaj za diskusije jer je cijelu reformu prekinula Kolomanova smrt 1241. i dolazak novog pape u Rim koji nije bio blagonaklon ideji, ali niti zagrebačkom biskupu Stjepanu. Pitanje crkvenog uređenja ipak otvara prostor za diskusiju o ranije spomenutom problemu Kolomanove kraljevske titule. Naime, poznato nam je da je bio spreman zagrebačkom biskupu Stjepanu prepustiti i mjesto hercega, što nameće pitanje je li možda doista mislio sebe titulirati kao kralja Slavonije, čime bi zadržao nadređeni položaj i vlast? Kao i u slučaju unije Zagreba i Splita odgovor nam nije poznat jer je tatarska provala prekinula Kolomanove planove. U bitki kod rijeke Šajo (11. travnja 1241.) tada tridesetogodišnji Koloman teško je ranjen te je u konačnici podlegao ranama i preminuo iste godine u Čazmi.

Svakako treba pohvaliti tehnička pomagala. Djelo broji više geopolitičkih karata koje na jednostavan način vizualiziraju okolnosti u kojima se odvijao Kolomanov život, što je posebno bitno za prvi dio knjige koji bi, zbog cijelog niza uključenih strana, inače bilo gotovo nemoguće popratiti. Također tu su i glosar osoba i nazivlja mjesta spomenutih u knjizi (uključujući današnji naziv, današnje engleske i mađarske oblike te oblike spomenute u izvorima) te vremenska lenta Kolomanova života.

Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208–1241) knjiga je koja će svakako pridonijeti hrvatskoj historiografiji, ali je isto tako i knjiga koja je propustila veliki potencijal da postane pravo transnacionalno historiografsko djelo i poveže mađarsku i hrvatsku historiografiju u biografskoj sintezi jednog od najvažnijih pojedinaca hrvatsko-ugarskog srednjovjekovlja. Djelo je možda najbolje promatrati kao sintezu mađarske historiografije o kralju i hercegu Kolomanu koje će u budućnosti poslužiti hrvatskim istraživačima kao polazišna točka za njihova istraživanja i dopune koje su, kao što smo na nekoliko primjera pokazali, svakako potrebne.

Filip Šimunjak

Cosmin Popa-Gorjanu, *Medieval Nobility in Central Europe: The Himfi Family*, Editura Mega, Cluj-Napoca 2019., 250 str.

Cosmin Popa-Gorjanu, profesor na sveučilištu "1 Decembrie 1918" iz Alba Iulije, 2019. je objavio knjigu *Medieval Nobility in Central Europe: The Himfi Family*, u izdanju nakladničke kuće Editura Mega. Korijeni knjige sežu daleko dublje u prošlost budući da je kao osnova knjige poslužila autorova doktorska disertacija o obitelji Himfi obranjena 2004. na sveučilištu Central European University pod mentorstvom Jánosa M. Baka, koju je autor za potrebe objavljivanja revidirao i nadopunio. Predmet knjige je obitelj Himfi u razdoblju od sedamdesetih godina 13. stoljeća do četrdesetih godina 15. stoljeća. Obitelj je u literaturi poznata ponajviše po svom najpoznatijem članu, Benediktu Himfiju, čiji je vrhunac karijere čast bana Bugarske u razdoblju od 1366. do 1369., pri čemu se onda svatko tko se bavio politikom Ludovika I. spram Bugarske šezdesetih godina 14. stoljeća nužno doticao i Benedikta, ali bez dubljih razmatranja cijele povijesti obitelji. Osim članova obitelji koji se sporadično spominju u sklopu studija koji se bave lokalnom poviješću kasnosrednjovjekovnog Banata ponešto je više pažnje u historiografiji dobila i Benediktova kćer Margarita, koja je završila u osmanskom zarobljeništvu u posljednjem desetljeću 14. stoljeća otkud je kasnije i oslobođena. Gradeći i

na takvim osnovama, autor svoje istraživanje smješta primarno u okvire istraživanja srednjovjekovnog plemstva kakve su svojim djelima postavili u prvom redu Erik Fügedi, Pál Engel i Martyn Rady, pri čemu je posljednji na neki način i zaslužan za smjer autorovih istraživanja, upozoravajući ga na početku njegove karijere na bogatu građu koja se u Mađarskom državnom arhivu čuva o srednjovjekovnom plemstvu iz Banata. Obitelj Himfi pri tom je prednjačila po količini sačuvane građe, jer je sačuvano preko 900 dokumenata koji govore o Himfijima. No, ta građa nije samo izvanredno bogata već je i raznovrsna što je omogućilo autoru sagledavanje raznih aspekata života članova obitelji Himfi.

Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio knjige članove obitelji prati kronološki, od sedamdesetih godina 13. stoljeća, kroz šest generacija. Drugi dio knjige tematski je posložen (razmatra se služba, to jest *familiaritas*; plemkinje i djevojačka četvrtina; solidarnost roda; pravni sporovi; ekonomska sfera; te korištenje pisane riječi). Korijeni obitelji sežu u selo Némethi u županiji Veszprem, gdje su bili dio društvene grupe poluslobodnog stanovništva arpadovske Ugarske koja se u izvorima nazivala *conditionarii*, koju su činili ljudi koji su živjeli na kraljevskim posjedima i bili obavezni na specifične službe. Him i Toma, prvi članovi obitelji čije su aktivnosti poznate, bili su *leporariferi*, uzgajivači lovačkih pasa koje su kraljevi koristili kod lova. Takvo zanimanje ipak je davalo mogućnost određene bliskosti kraljevima, s obzirom na sklonost kraljeva te elite općenito za lov. To je zasigurno – kao i Benediktova pozicija *venator regis* u kraljevskoj šumi Bakony četrdesetih godina 14. stoljeća – omogućilo društveni uspon za Hima i Tomu koje kralj uzdiže u rang *servientes regis* 1275., što je bila prva stepenica u društvenom usponu članova obitelji koji će kulminirati ulaskom Benedikta među barune kraljevstva s banskom titulom šezdesetih godina 14. stoljeća, mada valja istaknuti kako će i nakon njega članovi roda imati određene veze s dvorom preko pozicije kraljevskih vitezova, no nitko od njih neće uspjeti dosegnuti Benediktovu karijeru. Daljnji iskorak napravljen je za Karla I., kada obitelj dobiva niz posjeda u Banatu, što će ih vezati za taj dio kraljevstva sve do četrdesetih godina 15. stoljeća, kada će postepeno napuštati Banat uslijed pritiska Osmanlija i fokusirati se na posjede u zapadnoj Ugarskoj, koje su stjecali u najvećoj mjeri kroz kraljevske darovnice u 14. stoljeću, ali i kroz kupovinu posjeda. Jedan od posjeda koje je Benedikt Himfi stekao kraljevskom darovnicom bio je i onaj utvrde Zeline i trgovišta Četvrtkovac nakon smrti Nikole Ludbreškog, no osim što notira dokumente koji registriraju ta darivanja autor ne razmatra dublje što se događalo s pravima Benedikta Himfija na te akvizicije, u stjecanju kojih je određenu ulogu imao i ondašnji ban Slavonije Leustahije Paksi.

Raznolikost izvornog materijala na koju je prethodno ukazano u prvom se redu odnosi na registar prihoda i troškova koji je sastavio Nikola Pavlov koji se nalazio u službi Benedikta Himfija dok je ovaj bio župan Temeša. Registar pokriva razdoblje od svibnja do lipnja 1372., i jedinstven je dokument za razdoblje 14. stoljeća, pružajući uvid u jedan od najmanje vidljivih aspekata funkcioniranja ondašnjeg aparata kraljevske vlasti kao i funkcioniranja domaćinstava aristokracije, a to su financije. Mada dokument nije, kako to autor vješto analizira, iscrpan, naročito u pogledu registriranja prihoda, te pokazuje samo jedan mali vremenski odsječak financijskih transakcija, ipak je ono što bilježi fascinantno. Tako su recimo zabilježeni troškovi kuhinje, koji su očigledno rasli ovisno o veličini pratnje koja se nalazila oko Benedikta. U registru se također nisu radile razlike između prihoda koje je Benedikt dobivao sa svojih posjeda i onih koji su dolazili iz financijskih izvora povezanih sa županskom čašću, što pokazuje kako nije postojala jasna granica između "privatnog" i "javnog". Širenje spektra i dubine korištenja

pisane riječi vidljivo je od sedamdesetih godina 14. stoljeća i iz sve češće uporabe pisama kao komunikacijskog sredstva, što će u 15. stoljeću postati sasvim uobičajeno, kako to pokazuje autor na temelju bogatog materijala.

Knjiga *Medieval Nobility in Central Europe: The Himfi Family* u svakom je pogledu značajan prinos razumijevanju plemstva zemalja krune sv. Stjepana, pružajući kroz perspektivu monografske obrade jedne plemićke obitelji uvid u svijet kasnosrednjovjekovnog plemstva. Činjenica da je knjiga objavljena na engleskom jeziku zasigurno će pomoći njezinoj široj recepciji, pa tako i među hrvatskim medievistima, kojima djelo Cosmina Popa-Gorjanua može poslužiti kao izvrstan komparativni materijal za razumijevanje kasnosrednjovjekovnog hrvatskog i slavonskog plemstva.

Antun Nekić

Gordon McKelvie, *Bastard Feudalism, English Society and the Law: the Statutes of Livery, 1390-1520*, Boydell & Brewer, Woodbridge 2020., 261 str.

Još od četrdesetih godina 20. stoljeća kada je K. B. McFarlane preuzeo termin od viktorijanskih povjesničara Whigovaca, mnogo je toga bilo rečeno u raspravama oko nečega što se naziva "bastardni feudalizam" (usp. studiju K. B. McFarlane, "Bastard Feudalism", *BIHR*, sv. 20, London 1945., str. 161–180). Koliko je termin koristan, ali i važan za modernu historiografiju, kao i njegova precizna definicija u tančine su raspravljani tijekom desetljeća i desetljeća (Michael Hicks, *Bastard Feudalism*, London, 1995.). No, kako Gordon McKelvie govori u prvom odlomku svoje knjige, termin je koristan prečac kojim se opisuju "društveno-politički odnosi koji su bili najznačajniji tijekom kasnosrednjovjekovnog razdoblja" (1).

Dodjela livreja (*distribution of liveries*), odnosno preciznije slučajevi nelegalnog dodjeljivanja i primanja livreja, koje ova knjiga proučava u detalje, jedan je od rijetkih aspekata tog sustava koji se može kvantificirati. Kroz analizu zakonodavstva koje je reguliralo dodjelu livreja te optužnice koje su podizane na temelju tog zakonodavstva, autor teži pokazati ne samo koliko je klijentelizam bio prevladavajući sustav u kasnosrednjovjekovnoj Engleskoj, nego i koliko je bastardni feudalizam bio važan za "razumijevanje prirode zakona, politike i društva" u tom razdoblju (11).

Prvi dio knjige analizira političke događaje koji su prethodili donošenju Statuta o livrejama (*Statutes of livery*), pri čemu kronološki prikaz parlamentarne aktivnosti razjašnjava ključne trenutke zakonodavnog razvoja (x–xii). Unatoč brigama o uporabi odnosno zlouporabi davanja livreja, nije bilo moguće jednostavno odmah ukinuti taj sustav, koji je bio toliko ukorijenjen u praksi engleskog društva tog vremena. Umjesto toga, zakonodavstvo je bilo potrebno da sustav drži pod kontrolom (31–32). Poglavlja dva i tri opisuju parlamentarne pritužbe koje su urodile zakonodavnom regulativom o livrejama. Inicijalno, takvi statuti su samo sporadično provođeni; žalbe još nisu bile brojne ili široko proširene, koliko bi bilo dovoljno da potaknu njihovu provedbu (56). Nasilni preokreti Rata ruža, kada su plemićke družbe mogle predstavljati realnu prijetnju kralju, pribavile su katalizator za novu legislativu o livrejama i želju da se ona i primjenjuje u praksi. To razdoblje, kao i pokušaji Henrika VII. da dovede velikaše i plemstvo u red nakon tog krvavog sukoba, čine fokus trećeg poglavlja.